

XIX ст. / О. Гедьо // Краєзнавство. – 2010. – № 3. – С. 116-122.

3. Демченко Л. Заповіт княжни Гальшки Острозької / Л. Демченко // Острозька давнина. – Львів, 1995. – Т. 1. – С. 110-111; Демченко Л. Тестаменти княжого роду Збараських / Л. Демченко // Архіви України. – 1996. – № 4. – С. 26-36; Демченко Л. Волинські тестаменти XVI ст.: дипломатичний аналіз / Л. Демченко // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Т. 2. – К., 1997. – С. 35-65.

4. Кривошея О. Тестаменти як складова фамільних архівів / О. Кривошея // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – К., 2009. – Вип. XXVI. – С. 81-91.

5. Інститут рукопису НБУ ім. В.Вернадського, ф.1, спр. 57489-57601.

Попружная А. Духовница глуховской протопопихи Меланьи Софонович

Статья содержит публикацию завещания Меланьи Софонович, вдовы глуховского протопопа Максима Софоновича.

Ключевые слова: Глухов, М. Софонович, духовница.

Popruzhna A.V. Testament of Hlukhiv Archpriest wife Melaniia Sofonovych

The aim of the paper is published non released yet testament resident of Melaniia Sofonovych, from Hlukhiv, widow of Archpriest Maksym Sofonovych.

Key words: Hlukhiv, M. Sofonovych, testament.

13.03.2013 р.

УДК 94(477):35.078.16 «1734/1750»

В.І. Белашов

ПОСИЛЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ РЕАКЦІЇ ПІД ЧАС ПРАВЛІННЯ «ГЕТЬМАНСЬКОГО УРЯДУ» (1734-1750 РР.)

У статті здійснено огляд діяльності «Гетьманського уряду», направленої на обмеження прав української автономії, виснаження матеріальних і фінансових ресурсів українців.

Ключові слова: «Гетьманський уряд», російсько-турецька війна, «слово й діло», кодифікація, гетьманство.

Після смерті Д.Апостола російський уряд заборонив обрання нового гетьмана, але оголошувати про це українцям заборонялося. У поданні Кабінету Міністрів до цариці Анни Іоанівни говорилося, що в указах й інших листах цю заборону потрібно замовчувати і не показувати, що є намір гетьмана не обирати.

Мета написання даної статті полягає у розкритті дійсного змісту діяльності «Гетьманського уряду», антиукраїнських дій його російської частини, направлених на поширення російських форм і методів правління в автономній українській державності.

Предметом дослідження є реакційні заходи російського уряду щодо посилення нагляду за становищем в Україні, підривом економічних сил і диференціації українського козацтва,

проти дія української старшини по встановленню гетьманського правління.

Об'єктом дослідження стали спроби правителів «Гетьманського уряду» встановити одноосібне правління, військові і матеріальні втрати українців у російсько-турецькій війні 1735-1739 рр., розповсюдження дії Міністерської або Таємної слідчих справ канцелярії на українське автономне утворення, кодифікація українського законодавства, звернення української старшини про відновлення гетьманства.

За грамотою Анни Іоанівни від 31 січня 1734 року в Глухові було створено тимчасове Правління України, яке за указом Сенату від 17 червня цього ж року почали називати правлінням «Гетьманського уряду», подібного до першої Малоросійської колегії. У цій же грамоті знову лицемірно заявлялося, що це правління буде існувати до майбутнього обрання гетьмана, поки на нього не буде підібрано надійного кандидата.

Тимчасове Правління і правління «Гетьманського уряду» складалося із шести членів – трьох представників від царського уряду і трьох – від української старшини. Лівобережна Україна знову перепорядковувалась Сенату, в якому було створено «Канцелярію Малоросійських справ» [14, № 6542; 18, 40]. У першій же інструкції Тимчасовому правлінню вказувалося на те, щоб прибутки, котрі збирались гетьману на булаву, кухню та інші, що йому належали, збирати, як і раніше.

Від росіян до складу «Гетьманського уряду» увійшли генерал-поручик, сенатор і генерал-ад'ютант князь О. Шаховський, бригадир князь А. Борятинський і полковник В. Гур'єв, від українців – генеральний обозний Я. Лизогуб, генеральний суддя М. Забіла і генеральний підскарбій А. Маркович [17, 646; 2, 313; 15, 92]. В інструкції до правління вказувалося, що на засіданнях його члени повинні бути в рівності, сидіти з правого боку великоросіянам, а з лівого малоросіянам і правити всі справи у відповідності з великоросійськими указами.

Головне місце в уряді посідав генерал О. Шаховський. Особисто йому було вказано посилити нагляд за становищем в Україні, щоб ніякої «шатості» в малоросійському народі не відбулося. Правлінню «Гетьманського уряду» було наказано правити на основі «Решительних пунктів», але поруч з цим О. Шаховський одержав таємний указ [11, 78-79]. В ньому говорилося, щоб він зближував українців з росіянами, в тому числі й шляхом змішаних шлюбів, перешкоджав тому, щоб козацька старшина йшла на зближення з шляхтою на Смоленщині. Йому також рекомендувалось не допускати зближення й шлюбів з польською і українською шляхтою на Правобережжі [11, 79]. За дією цього указу із Генерального суду було виключено білоруського шляхтича Пассека.

Українська старшина хотіла обрати нового гетьмана. У відповідь на її домагання у липні 1734 р. князеві Шаховському було послано ще одну таємну

інструкцію [11, 81-83]. Нею наказувалось поширювати серед населення чутки, що всі непорядки і кривди у віднятті маєтностей і нагородженні ними походять від гетьманів, і що без них буде краще. Про невдоволення старшини свідчать документи про таємну подорож Г. Орлика на Лівобережжя [3, 58]. Діставшись до Ніжина, він обмірковував на таємній нараді ситуацію з старшинами, які запевняли, що «пам'ять його батька досі шанують і що ціла Україна повстане проти москалів, як тільки він опиниться біля кордонів України» [3, 58].

За вказівкою О. Шаховського було проведено ревізію для визначення розмірів повинностей козаків, селян і майстрового люду. Правління не брало до уваги права та інтереси населення. Князь Шаховський вважав, що російський уряд занадто лояльний з українцями і пропонував передати всю владу одному правителю – росіянину [5, 416]. Указом Сенату від 21 квітня 1735 р. йому було дозволено одноосібно вирішувати всі секретні справи і надсилати їх до Сенату з прикладанням своєї думки без врахування думок інших осіб «Гетьманського уряду».

Підрич економічних сил українського козацтва привів до того, що за царською реформою 1735 р., під час чергової російсько-турецької війни, козаки Гетьманщини були поділені на дві групи: «виборних» і «підпомічників». Перші – багатші – мали відбувати військову службу. Спочатку чисельність виборних козаків визначалась у 30 000 чоловік, на наступний рік вона зменшилась до 20 000 чоловік. Другі – бідніші – повинні були виконувати допоміжні обов'язки: збирати і постачати провіант, коней, худобу, обробляти землю за відсутності виборних козаків [16, 44]. «Підпомічники» обкладались податками, але наполовину меншими від податків міщан і селян.

Було введено ще третю категорію козаків – «підсусідків». Вони зовсім не мали землі і вимушені були продавати свою працю [16, 44]. «Підсусідки» не втрачали свого козацького статусу, до них могли входити міщани і селяни. Ця категорія до середини XVIII ст. не платила податків.

Після смерті в 1736 р. князя О. Шаховського правителем Лівобережної України став генерал-поручик, сенатор, який перед призначенням займав посаду московського генерал-губернатора, головнокомандуючий в Малій Росії князь І. Борятинський. Після його смерті у 1738 р. правителем стає також головнокомандуючий, генерал-аншеф О. Румянцев [13, 48]. Але він і його наступники займали цей пост нетривалий час, займаючи антиукраїнську позицію своїх перших попередників. Один із них, князь І. Борятинський, наказав заарештувати старого архієпископа Чернігівського Іларіона Рогалевського, а дещо пізніше і весь склад київського магістрату з перевезенням його архіву до С.-Петербургу, бажаючи, щоб міщани забули зміст своїх привілеїв [7, 91; 15, 93].

Генерал-аншефи І. Борятинський і О. Румянцев

здійснювали головне керівництво охороною південних кордонів України і лівобережним козацьким військом в боротьбі з Туреччиною. Інші члени уряду вирішували важливі військові, мобілізаційні, постачальні і фінансові питання, пов'язані з цією боротьбою.

О. Рум'янцев значну кількість часу знаходився в армії. У Глухові замість себе він залишав генерал-майора І. Шипова з тим, щоб ім'я Румянцева на всіх актах «виражене було». Так, у 1738 р. під командуванням О. Румянцева російське військо та козацькі полки вели бойові дії проти кримських татар.

Серед великоруських правителів лише шотландець, генерал Джеймс Кейт, вирізнявся толерантністю відносно українців. Генерала Кейта було призначено правителем у 1740 році, він не любив катувань і слідчих «пристрастей», був помірним у покараннях [5, 417]. І в цьому немає нічого дивного. Кейт опинився на російській службі випадково, був емігрантом і якобинцем за політичними переконаннями, прихильником Стюартів, з людьми поведився привітно та ласкаво і в Україні залишив пам'ять «розумного, доброго вождя» [3, 58-59].

Як писав Г. Орлик Людовику XV під час його перебування на Лівобережній Україні, російський уряд наказав начальному комендантові російського війська Кейтові захопити Орлика живим або мертвим. Але генерал Кейт, з симпатії до визвольних змагань українців та знаючи вартість свободи і маючи відомості про перебування Г. Орлика, не тільки не захопив його, але дав змогу спокійно залишити українську землю.

Кейт був ще видатним франко-масоном (від французького franc-mason – вільний каменярь), а Орлик теж належав до цієї організації, члени якої обов'язково повинні були надавати один одному допомогу. Масонство являло собою релігійно-етичний рух, який виник на початку століття в Англії, і намагався об'єднати і вдосконалити людство в релігійному братському союзі. Досить швидко воно розповсюдилося у дворянських і буржуазних колах багатьох країн світу. З 1740 р. Кейта було призначено гросмайстром Лондонської ложі, а з 1741 р. він виконував обов'язки провінційного великого майстра масонів в Росії [9, 86].

Кейт не міг не прихилити до масонства своє найближче оточення з української старшини, яке відносилось до нього з великою повагою. У зв'язку з цим цілком природною є гіпотетична думка про спробу або створення ним у Глухові масонської ложі [9, 86].

Зовсім іншою протилежністю Кейтові був інший іноземець, брат російського канцлера, фаворита імператриці Анни Іоанівни, генерал-аншеф Бірон. Він квартирував декілька років у місті Стародубі з військом і чисельним штатом [10, 242]. Поведінка Бірона була поведінкою знахабнілого завойовника. Не кажучи про повне ігнорування ним українських осіб «Гетьманського уряду», місцевих законів і прав, інші мерзоти і численний гарем, утворений

насильством, за його наказом хапали жінок, особливо тих, що мали грудних дітей, а замість них змушували груддю годувати цуценят [20, 278] для мисливської зграї цього нелюда.

Сильного удару благополуччю українського народу нанесла російсько-турецька війна 1735-1739 років. Україна стала головною базою цієї війни і повинна була, крім участі козаків у військових діях, постачати майже все необхідне для її ведення [15, 93]. Указом Кабінету Міністрів, який князь О. Шаховський одержав у червні 1735 р., вимагалось, щоб він приготував українських козаків до можливого походу проти Кримського ханства. У цьому ж місяці Генеральна військова канцелярія розіслала свій наказ у всі полки, крім Стародубського і Чернігівського, за яким полковники з кращою старшиною та козаками повинні були вирушити на Українську лінію до фортеці святого Іоана.

За підрахунками, зробленими з ревізських книг козацьких полків і наведених у статті О. Репана «Мобілізація козаків Гетьманщини для воєнних походів у 1735-1739 роках» (Київська старовина, 2000. – № 1), у 1735 р. на території Гетьманщини мешкало 68 892 козаки. Після відносно тривалих і нелегких мобілізаційних заходів, бо частина заможних козаків і старшини не бажала йти у похід (перший етап мобілізації дав більшість незаможних козаків і наказної старшини), під командуванням генерального осавула Ф. Лисенка до Української лінії прибуло 16 000 чоловік.

Похід російсько-української армії з участю запорожців під проводом генерала Леонтьєва на Крим 1735 р. закінчився невдало. У битві з татарами в Чорній Долині полягло 3 270 старшин і козаків чотирьох українських і двох російських полків [10, 241]. Під час цього походу українські козаки втратили через відсутність кормів 12 000 коней.

Указом Генеральної військової канцелярії від 14 березня 1736 р. передбачалась 50 % участь полкової старшини та сотників у новому поході. І знову частина старшини під приводом старості і хвороб почала відмовлятися від нього. Десять полків разом змогли виставити 16 000 чоловік. У 1736 р. під командуванням фельдмаршала Мініха відбувся другий похід 54-х тисячної російської армії з участю 12 730 козаків [1, 223; 7, 192]. Взавши столицю Криму Бахчисарай, Мініх утратив половину армії через хвороби та голод і змушений був відступити. Особливо великими були втрати серед українського війська, про яке російське командування майже не дбало [7, 192]. В Україні стало на зиму 20 драгунських і 27 піхотних полків з головною артилерією.

На початку 1737 р. татари здійснили набіг на територію Полтавського та Миргородського полків і нанесли значних людських і матеріальних втрат. Збитки від цього набігу склали 345 000 карбованців [7, 192; 15, 94]. Мобілізація 1737 р.

пройшла під більш суворим наглядом представників «Гетьманського уряду» і Генеральної військової канцелярії. Число козаків склало 12 684 чоловіки. Надалі кількість споряджених до походів козаків складала в середньому 12 000 чоловік.

Походи 1737-1738 років, в яких брали участь лівобережні, слобідські та запорізькі козаки, на Очаків, Азов і вглиб Криму також закінчились невдало. Очаків було здобуто, але тут загинуло 5 000 українців [1, 223]. При відступі від хвороб загинуло кілька тисяч українців і близько 40 000 коней [7, 94], відібраних в українських козаків і селян. Під час відступу в 1738 р. 2 600 татар напало на ар'єргард українців, завдавши їм важких втрат. У цьому запеклому бою загинув козацький літописець, гадяцький полковник Григорій Грабянка [7, 193].

Більш вдалою для російського, лівобережного і запорізького війська склалася кампанія 1739 р. Спільними зусиллями було взято турецьку фортецю Хотин, звільнено Чернівці і Південну Буковину, зайнято молдавське місто Яси. Але союзниця Російської держави Австрія уклала сепаратний мир з Туреччиною. Це вимусило Росію 18 вересня 1739 р. укласти не вигідний Белградський мир з Туреччиною, за яким останній поверталися Кінбурн і Очаків, Азов залишався нейтральним і його укріплення руйнувалися [12, 364-365]. Росія одержала можливість побудувати фортецю на Дону поблизу Черкаська, також одержала пізнішу Катеринославщину й частину Херсонщини, але втрачала право мати флот на Чорному й Азовському морях. Договором передбачалось перебування посла в Стамбулі. Ним у 1740 р. був призначений генерал О. Румянцев.

За задумом творця реакційного російського режиму, герцога Бірона, діяльність російської Міністерської або Таємної слідчих справ канцелярії розповсюдилась на Україну. Ця установа розглядала доноси і без суду на смерть карала часто невинних людей [10, 238-239; 2, 314-315]. Слова «слово й діло» служили вступом до доносу, і влада повинна була арештовувати людину, на яку вказувалось цими страшними словами. Твердих гарантій безпеки не мав ніхто. У першого члена української групи в правлінні «Гетьманського уряду» генерального обозного Я. Лизогуба було проведено обшук, вилучено листи і документи [5, 416; 15, 97].

У 1737 р. в Україні стояло постоем 75 російських полків (у тому числі 23 кінних), які утримувало українське населення. На наступний рік на утримання населення залишили 50 полків [15, 95; 7, 194]. Російський міністр Волинський писав Біронові: «Не залишилося хліборобів, які потрібні, щоб засіяти хліб, щоб прогледувати сам край. Багато ланів не засіяно – нема кому і нема чим працювати, бо волів, якими тут орють, усіх забрано й замороєно під час походу, а що залишилося, то тепер відбирають. У самому Ніжинському полку взято 14 000 волів, а що

з інших полків забрано, про те ще не маю докладних відомостей» [5, 420].

У російсько-турецькій війні загинуло 34,2 тисячі козаків, загальна сума матеріальних втрат склала колосальну для того часу суму – 1,5 млн. карбованців [15, 193]. У результаті ж самої війни до Росії перейшла тільки частина Південної України, яка була передана запорізькому війську. Протягом 25 років Україна не могла відтворити передвоєнного стану [7, 194]. Внаслідок погіршення умов життя посилювався рух населення на Правобережну Україну. Її міста і села почали поповнюватися втікачами з Лівобережжя.

За часів правління «Гетьманського уряду» посилювався російський контроль за веденням господарювання у Лівобережній Україні. За указом Сенату від 26 березня 1742 р. у Глухові для управління описними і колишніми ранговими гетьманськими маєтками було створено Комісію економії описних Малоросійських маєтків [18, 162]. Комісія очолювалась двома російськими чиновниками і двома українськими старшинами. Вони віддали адміністративно-господарськими питаннями в цих маєтках, надходженням і витратами грошових сум, одержаних з них, роздачею земель [18, 162].

Позитивним моментом правління «Гетьманського уряду» стало завершення 15-річної праці комісії у складі 12 найкращих світських і духовних знавців права. Шість членів комісії у 1735 р. було відряжено до Москви для «скорішого завершення переводної і зводної справи». Працю ж закінчено лише 1736 р. після повернення з Москви [19, 89]. У 1743 р. вони склали кодекс законів під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ». Остаточну редакцію «Прав» розглянув спеціальний пленум у Глухові, текст редакції був схвалений і підписаний всіма членами комісії. В основу кодексу було покладено Литовський статут, окремі положення Магдебурзького і українського звичаєвого права [21, VII – VIII; 4, IX - XXVIII].

Повний текст «Прав» складався з передмови, 30 розділів, 531 артикула і 1 714 пунктів. До тексту додавалась Інструкція кодифікаційної комісії, а також «Ступеневий малоросійського воїнського звання порядок по гетьману» [22, 7]. Це переконливо свідчить, що українське право не було символічним, існувало в реальних його актах, а надалі – й у першому кодифікованому акті. Результат роботи законодавчої комісії дає змогу стверджувати, що Глухів став колыскою кодифікації українського законодавства [22, 10]. Із 1714 пунктів зібраних законів 1033 посилення стосувались принципів Литовського права [8, 253], які були найбільш відповідними для українців і в значній мірі закріплювали привілейоване становище старшини. Однак цей звід законів не було затверджено царським урядом. Ще на початку роботи комісії практична потреба зумовила появу в 1734 р. підручника українського права невідомого

автора під назвою «Процесу краткого» або «Аksesу», який, не маючи офіційного значення, широко використовувався в українських судах [7, 190].

Після смерті цариці Анни Іонанівни в 1740 р. і усунення від влади її племінниці правительки Анни Леопольдівни в листопаді 1741 р. до влади прийшла імператриця Єлизавета Петрівна (1741-1761 рр.), дочка Петра I. При возведенні імператриці на престол серед придворної російської партії був її фаворит, а через деякий час і морганістичний чоловік Олексій Розумовський. Він попав до С.-Петербургу у 1731 р. під час набору співаків до придворного хору з с. Лемеші Козелецької сотні Київського полку [2, 315-316]. Придворна партія разом з царським лікарем Лестоком і французьким послом Шетарді на чолі, з допомогою Преображенського гвардійського полку, заарештувала Анну Леопольдівну, її чоловіка і малолітнього царя Івана VI [2, 315], якого заточили в Шліссельбурзьку фортецю. За сприяння Олексія Розумовського українські члени «Гетьманського уряду» набули права рівності з його російськими членами.

У 1741 р., коли почалася війна зі шведами, правителя «Гетьманського уряду» генерала Д. Кейта було відізнано до російської армії, а на його місце призначено київського генерал-губернатора М. Леонтєєва, якого на початку 1742 р. замінив таємний радник І. Неплюєв. Цього ж року на його місце до Глухова прибув генерал-поручик О. Бутурлін. У 1743 р. його, у свою чергу, замінив генерал-поручик І. Бібіков.

Посилення контролю і втручання царських чиновників в діяльність старшинської адміністрації стало причиною неодноразових звернень козацької старшини з проханням відновлення гетьманства. Коли 8 серпня 1744 р. імператриця Єлизавета Петрівна разом з племінником, майбутнім імператором Петром III і його нареченою Анхальт-Цербською, згодом імператрицею Катериною II, здійснюючи поїздку для поклоніння київським святиням, зробила зупинку у Глухові, то старшина подала їй відповідну чолобитну [1, 224; 17, 654]. Подібні чолобитні були подані й полковниками усіх 10 українських полків, старшина і козаки яких перебували для охорони царського пошту на усіх подорожніх станціях до Києва. Однак, не дивлячись на пишні зустрічі в розташованих після міста Севська на Московському тракті і після міста Глухова на Київському тракті селах і містах, ні тоді, ні під час другого відвідування Єлизаветою Петрівною Глухова 22 жовтня того ж року, однозначної відповіді не надійшло. Але ставлення імператриці до українців змінилось на краще. Після її поїздки до Києва в 1745 р. було відновлено Київську митрополію і її голові, на якого було висвячено Рафаїла Зборовського, повернуто титул митрополита [13, 54; 1, 120].

У 1745 р. з прошенням про вибори гетьмана до Санкт-Петербургу відбули генеральний обозний Я. Лизогуб, генеральний хорунжий М. Ханенко

і бунчуковий товариш, колишній генеральний підскарбій і таємний радник В. Гудович [7, 195]. Всі вони взяли участь у шлюбному святі імператриці. Прошення було відновлено і Єлизавета Петрівна обіцяла видати указ.

Після смерті голови правління «Гетьманського уряду» Бібікова у 1746 р. не було призначено наступника, і правління стало колегіальним. На слідуючий рік до Глухова прибули нові правителі: бригадир І. Ільїн, полковники О. Извольський, І. Челищев [17, 655; 20, 279-280]. З української сторони в уряді були представлені генеральний суддя Ф. Лисенко, генеральний підскарбій М. Скоропадський та генеральний осавул П. Валькевич.

Враховуючи загострення суперечностей між Росією і Туреччиною та назрівання військових дій з Прусією, Єлизавета Петрівна задовольнила прохання української старшини про відновлення гетьманства. У травні 1747 р. імператриця підписала указ «Про буття в Малоросії гетьману по попередніх правах і звичаях» [14, № 9400]. Коли ж постало питання про те, кому вручати гетьманську булаву, вибір випав на графа Кирила Розумовського – рідного брата її чоловіка, українця за походженням.

Таким чином, результатом діяльності «Гетьманського уряду» стало різке посилення російської реакції, фізичне, економічне, фінансове виснаження Лівобережної України. Посилились диференціація козацтва і міграція населення на Правобережні землі. Єдиною позитивною справою стало завершення кодифікації українських законів, процес здійснення якої набуває форми захисту української автономії. Зміна влади в Санкт-Петербурзі привела до покращення відношення до українців і появи кандидатури гетьмана.

Посилання

1. Апанович О. Чернігівський літопис. Неопубліковані сторінки / О. Апанович // Наука і культура України. – 1989. – Вип. 23. – С. 213-231.
2. Аркас М. Історія України-Русь / М. Аркас. – К.: Вища школа, 1990. – 456 с.
3. Борщак І. Великий Мазепинець Григор Орлик, генерал-поручник Людовика XV / І. Борщак. – К.: Журнал «Радуга», 1991. – 100 с.
4. Вислобоков К. Визначна пам'ятка українського права: джерела, зміст, система та соціально-економічні умови створення / К. Вислобоков // Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743; від. ред. Ю.С. Шемшученко – К.: АТ «Книга», 1997. – С IX – XL IX.
5. Грушевський М. Иллюстрированная история Украины / М. Грушевский. – К.: МП «Левада», 1997. – 696 с.
6. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право / О. Гуржій. – К.: Основи, 1996. – 222 с.
7. Дорошенко Д. Нарис історії України / Д. Дорошенко. – Т. 2. – К.: Глобус, 1991. – 349 с.
8. Дядиченко В.А. Адміністративний устрій Лівобережжя, Слобожанщини та Запоріжжя / В.А. Дядиченко // Історія Української РСР. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 1979. – С 245-268.
9. Ільїн О. Л., Белашов В.І. Вплив гуртка Я. Марковича

на українське державотворення і розвиток національної ідеї / О.Л. Ільїн, В.І. Белашов // Матеріали Всеукраїнської науково-освітньої конференції «Історіографічна спадщина науки історії України (погляд з кінця XX ст. : (м. Глухів, грудень 1996 р.) Присвячується 300-річчю народження Я. Марковича, 130-річчю народження М. Грушевського, 60-річчю існування Інституту історії України НАН України. – К.: Поліграф-дільниця Інституту історії України НАН України, 1996. – С. – 85-87.

10. История Русов. – К.: РИФ «Дзвон», 1991. – 309 с.
11. Мельник Л. Політична історія Гетьманщини XVIII ст. у документах і матеріалах / Л. Мельник. – К.: ІЗМН, 1997. – 139 с.
12. Панашенко В.В. Борьба проти турецько-татарської агресії / В.В. Панашенко. // Історія Української РСР. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 355-365.
13. Покас Г. Две истории о козацком народе. Список другої половини XVIII ст. (1751 р.). Державна публічна бібліотека ім. М.С. Салтикова-Щедрина (С.-Петербург. Рукописним відділ. F IV – 812, № 5555. – 80 с.
14. Полное собрание законов Российской империи. Первое издание. – СПб., 1830. – Т. 9. – № 6542; Т. 12. – № 9400.
15. Полонська-Василенко Н. Історія України / Н. Полонська-Василенко. – К.: Либідь, 1993. – 608 с.
16. Путро А.И. Левобережная Украина в составе Российской государства во второй половине XVIII века – К.: Вища школа, 1998. – 142 с.
17. Ригельман О. І. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі / О.І. Ригельман. – К.: Либідь, 1994. – 768 с.
18. Центральный государственный исторический архив УРСР в Киеве. Путеводитель. – К.: Книжная типография № 3 Министерства культуры УССР, 1958. – 348 с.
19. Центральный державний історичний архів України (м. Київ), ф.51, оп. 3, спр. 3284, арк. 89.
20. Шевчук В. Козацька держава / В. Шевчук. – К.: Абрис, 1995. – 392 с.
21. Шемшученко Ю. Передмова / Ю. Шемшученко // Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743.; від. ред. Ю. С. Шемшученко. – К.: АТ «Книга», 1997. – С. VII – VIII.
22. Шемшученко Ю.С. «Права, за якими судиться малоросійський народ» – видатна пам'ятка українського права, кодифікована у Глухові у XVIII ст. / Ю.С. Шемшученко // Глухів і Глухівщина в історії українського національного відродження: За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: «Ін. Юре», 1999. – 234 с.

Белашов В.И. Усиление российской реакции во время правления «Гетманского уряда» (1734-1750)

В статье сделан обзор деятельности «Гетманского правительства», направленной на ограничение прав украинской автономии, истощение материальных и финансовых ресурсов украинского народа.

Ключевые слова: «Гетманское правительство», русско-турецкая война, «слово и дело», кодификация, гетманство.

Bielashov V. I. Intensification of Russian reaction during the Hetman's government (1734-1750)

The article includes review of «Hetman government» activity for limitation of Ukrainian's autonomy rights, material and financial resources' depletion of the Ukrainians.

Key words: «Hetman government», the Russian-Turkish war, «slovo i delo», codification, Hetmanship.

19.03.2013 р.